

VILNIAUS PIRKLIAI 1800–1824 METAIS

Aelita Ambrulevičiūtė

Vilniaus universiteto
Istorijos fakulteto mokslo darbuotoja
humanitarinių mokslų daktarė
Universiteto g. 7, LT-01513, Vilnius
El. paštas: aelita@fan.lt

Straipsnyje¹ nagrinėjami Rusijos imperijos įstatymai, kurie reguliavo pirklių ekonominę veiklą, analizuojama pirkliams teikiamų privilegijų kaita ir 1800–1824 m. Vilniaus pirklių sluoksnio formavimasis, kai po trečiojo Lenkijos–Lietuvos valstybės padalijimo 1795 m. Lietuvoje įsigaliojo Rusijos imperijos įstatymai. Jie pakeitė pirklių verslo galimybes, kartu keitėsi Vilniaus pirklių sluoksnio sudėtis.

This article reviews the legislations regulating economic activity of the merchants, analyses the changes of the benefits given to the merchants and the formation of Vilnius merchants' stratum in the years 1800–1824 after the third partition of Polish-Lithuanian Commonwealth in 1795, when the legislations of the Russian Empire came into effect in Lithuania. These legislations altered the business possibilities of the merchants, and the body of Vilnius merchants' stratum was changing along with them.

Įvadas

Apie pirklių sluoksnio ir buržuazijos formavimąsi XIX a. Lietuvoje yra rašę nedaug Lietuvos istorikų. Pramonės buržuazijos formavimąsi antrojoje XIX a. pusėje tyrė Antanas Tyla, pabrėždamas pirklių įtaką pramoninės gamybos plėtrai². Tam tikri pirklių ekonominės veiklos ir jų išskirstymo gildijomis aspektai aptarti knygoje „Vilniaus miesto istorija“³. Lietuvos istorikų darbuose daugiau dėmesio skiriama pirklių žydų, kurie sudarė grupės daugumą, tyrimams. Jų ekonominės veiklos kontūrai XVIII a. pabaigoje – XX a. pradžioje daugmaž apibrėžti socialinių tyrimų kontekste. Pirmiausia aiškunami žydų bendruomenės socialinio gyvenimo ypatumai, jų integravimo į krikščioniškąją visuomenę ir žydų miestiečių statuso klausimai. Šiame kontekste paliečiama teisinė ir socialinė aplinka, kurioje formavosi pirklių grupė, akcentuojami žydų prekybininkų (kartu ir pirklių) veiklos teisiniai suvaržymai, galėję turėti neigiamų padarinių ekonomikai ir valstybės išdui⁴. Tamaros Bairašauskaitės straipsnyje aiškinamos teisinės ir socialinės sąlygos, kuriomis formavosi pirklių sluoksnis, tiriamas pirklių socialinis ir ekonominis vaidmuo, lyginama krikščionių ir judėjų pirklių socioekonominė situacija⁵.

¹ Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos remiamą mokslininkų grupės iniciatyva parengtą projektą „Vilniaus pirkliai XIX amžiuje: teisinė situacija, veikla, socialinė tapatybė“. Sutarties nr. MIP-070/2014.

² TYLA, A. Lietuvos pramonės buržuazijos formavimosi XIX a. antrojoje pusėje klausimu, *LTSR MAD, serija A*, t. 2(9), 1960, p. 105–117.

³ JURGINIS, J.; MERKYS, V.; TAUTAVIČIUS, A. *Vilniaus miesto istorija nuo seniausiųjų laikų iki Spalio revoliucijos*. Vilnius, 1968, p. 201, 210–213.

⁴ ATAMUKAS, S. *Lietuvos žydų kelias. Nuo XIV amžiaus iki XX a. pabaigos*. Vilnius, 1998; CIVINSKAS, R. Kaucho žydų integracija į miestiečių luomą, *Darbai ir dienos*, t. 28, 2001, p. 51–66; CIVINSKAS, R. Žydų miestiečių luominis statusas ir jo kaita XIX a. viduryje, „Žydų klausimas“ Lietuvoje XIX a. viduryje. Vilnius, 2004, p. 33–52; CIVINSKAS, R. Rusijos politikos įtaka žydų miestiečių ekonominei veiklai, *Žydai Lietuvos ekonominėje-socialinėje struktūroje: tarp tarpininko ir konkurento [straipsnių rinkinys]*. Vilnius, 2006, p. 51–78.

⁵ BAIRAŠAUSKAITĖ, T. Vilniaus pirkliai XVIII a. pabaigoje – XIX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje: judėjų

Rimantas Vėbra, aptardamas lietuvių buržuazijos formavimosi ekonominius aspektus, daugiausia dėmesio skyrė valstiečių kilmės buržuazijos ir verslinės prekybinės buržuazijos susidarymui antroje XIX a. pusėje. Autorius pažymėjo, kad dauguma ne žemės ūkio buržuazijos verslininko karjerą pradėjo smulkiosios prekybos srityje, o dauguma žemdirbinės buržuazijos atstovų buvo kilę iš valstietijos⁶.

Rusijos imperijos pirklių ir verslo žmonių padėtį socialiniame, kultūriniame, teisiniame kontekstuose nagrinėjo Vakarų istorikai⁷. Rusijos imperijos pirklių grupė buvo ir Rusijos mokslininkų tyrimų objektas. Sovietmečiu, taikydami marksistinę paradigmą, jie tyrė pramonės raidą, rašė gamybos įmonių savininkų biografijas. Kartu buvo tiriamos pirklių kapitalo, kuris buvo paleidžiamas į gamybą, kaupimo sąlygos, teisinė miestiečių luomo padėtis. XIX a. visuomenės modernėjimo kontekste buvo keliama pirklių kaip buržuazijos pirmtako problema⁸, domėtasi pirklių ekonominiu ir visuomeniniu gyvenimu⁹. Paskutiniajame XX a. dešimtmetyje istorikai ėmėsi ne tik pirklių komercinės veiklos, bet ir jų kultūrinio ir dvasinio gyvenimo, pilietinės tapatybės formavimosi, pirklių sluoksnio atsiradimo Imperijos regionuose tyrimų¹⁰. Tačiau daugiausia dėmesio skyrė imperijos centrinėms ir Sibiro gubernijoms. Vadinamosios Lietuvos gubernijos, kurioms priklausė lietuviškos žemės, šių mokslininkų darbuose beveik netirtos. Ši istoriografijoje likusi spraga verčia išsiaiškinti socialinės, ekonominės, teisinės aplinkos poveikį pirklių grupės formavimuisi XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje.

Šio straipsnio tikslas – analizuoti Vilniaus pirklių sluoksnio formavimąsi įsigaliojus Rusijos imperijos įstatymams. Tyrimas pradedamas 1795 m., kai po trečiojo Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimo Lietuvos gubernijose pradėjo veikti Rusijos imperijos įstatymai, turėję įtakos pirklių ekonominei veiklai, socialinio statuso formavimuisi. Galutinė tyrimo riba – 1824 m., kai lapkričio 14 d. išleistas nutarimas *Dėl papildomo gildijų sutvarkymo ir kitų luomų prekybos pakoregavo visų socialinių sluoksnių ekonominės veiklos sąlygas*.

Pagrindinių šaltinių bazę sudaro Vilniaus magistrato ir miesto dūmos 1795–1824 m. pirklių sąrašai, saugomi Lietuvos valstybės istorijos archyve Vilniaus magistrato ir Vilniaus miesto dūmos fonduose (atitinkamai – 458 ir 937), taip pat pirklių sąrašai, saugomi Lietuvos mokslo akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje, Vilniaus prekybos rūmų fonde (78). Šie dokumentai leido tirti Vilniaus pirklių sluoksnio sudėtį pagal socialines grupes, pirklių skaičių ir geografinį arealą.

1. Įstatymų apžvalga

Po trečiojo Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimo 1795 m. šalies viduje įsigaliojo Rusijos imperijos įstatymai. Vilniaus pirkliai, kaip ir visur Rusijos imperijoje, buvo suskirstyti į tris gildijas pagal

ir krikščionių padėties palyginimas, Žydai Lietuvos ekonominėje-socialinėje struktūroje: tarp tarpininko ir konkurento: [straipsnių rinkinys]. Vilnius, 2006, p. 27–50.

⁶ VĖBRA, R. *Lietuvių visuomenė XIX a. antroje pusėje*. Vilnius, 1990, p. 93–159.

⁷ RIEBER, A. J. *Merchants and Entrepreneurs in Imperial Russia*. Chapel Hill (N.C.), 1982; RUCKMAN, J. A. *The Moscow business elite: A social and cultural portrait of two generations, 1840–1905*. North Illinois, 1984; WORTMAN, R. *Property Rights, Populism and Russian Political Culture, Civil Rights in Imperial Russia*. Ed. by O. Crisp. Oxford, 1989, p. 13–33; RIEBER, A. *The Sedimentary Society, Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton, 1991, p. 358–370.

⁸ ГИНДИН, И. Русская буржуазия в период капитализма, ее развитие и особенности. История СССР. Москва, 1963.

⁹ АКСЕНОВ, А. Очерки уездного купечества XVIII века. Москва, 1993; БАРЫШНИКОВ, М. История делового мира. Москва, 1994.

¹⁰ БРЯНЦЕВ, М. Культура русского купечества (воспитание и образование): Диссертация докт. ист. наук. Брянск, 1999; История российского предпринимательства, т. 1–2. Москва, 2000; ЛЕРНЕР, Л. Частная жизнь русского провинциального купечества в XIX веке (на примере Курской губернии): Диссертация канд. ист. наук. Курск, 2003; МИРОНОВ, Б. Социальная история Российской империи (XVIII – начало XIX века), т. 1, Санкт-Петербург, 1999; СЕМЕНОВА, А. Национально-правовые традиции в менталитете купечества в период становления российского предпринимательства. Купечество России XV – первой половины XIX века. Москва, 1997; РАЗГОН, В. Русское купечество в XVIII – первой половине XIX веков. Барнаул, 1999.

pasirinktą veiklos kryptį, deklaruojamą pagal sąžinę, kapitalo dydį ir išperkamų liudijimų kategoriją¹¹. Nuo 1794 m. į pirmosios gildijos pirkliaus buvo užrašomi asmenys, turintys 16 000–50 000 rb kapitalo, į antrosios – 8 000–16 000 rb, į trečiosios – 2000–8 000 rublių. Kartu įvestas 1 proc. mokesčių išdui nuo paveldimų pirklių kapitalų (*с наследственных купеческих капиталов при вступлении во владение ими*)¹². Siekdama padengti valstybės skolas, vyriausybė padidino mokesčius pirkliais: nuo 1797 m. pirkliai turėjo mokėti 1 proc. išdo mokesčių ir papildomą 0,25 proc. mokesčių nuo skelbiamo kapitalo dydžio¹³, kuris 1807–1812 m. buvo renkamas miesto naudai¹⁴.

1807 m. dar kartą padidintas skelbiamas gildijos kapitalas: pirmosios – nuo 50 000 rb, antrosios – nuo 20 000 rb, trečiosios – nuo 8 000 rublių¹⁵. 1812 m. vasario 11 d. manifestu *Dėl valstybės skolų padengimo valstybės skoloms aptokėti Komisijos reorganizavimo* (*Манифест о преобразовании комиссии погашения долгов*), siekiant padengti valstybės skolas, pirklių mokesčius nuo skelbiamo kapitalo dydžio buvo padidintas dar 3 proc.¹⁶ Tokiu būdu pirklių mokesčius nuo skelbiamo kapitalo padidėjo iki 4,75 proc., papildomai įvestas metinis gildijos mokesčius (*пошлина с купеческого листа*): pirmosios gildijos – 600 rb, antrosios – 300 rb, trečiosios – 20 rb, 10 proc. vandens ir sausumos kelių rinkliava nuo sumokėto mokesčio dydžio ir 0,5 proc. zemskinis mokesčius nuo pagrindinio kapitalo dydžio¹⁷.

Iš viso antrajame dešimtmetyje pirmosios gildijos pirklis, paskelbęs 50 000 rb kapitalą, turėjo mokėti 3 462 rb (2 375 rb nuo skelbiamo kapitalo, 237 rb kelių mokesčio, 250 rb zemsinio, 600 rb už pirklių knygas), arba 7 proc., atitinkamai antrosios gildijos pirklis – 950, 95, 100, 300 rb, iš viso – 1 495 rb, arba apie 7,5 proc., trečiosios gildijos – 380, 38, 40, 20 rb, iš viso – 478 rb., arba apie 6 proc.¹⁸ Pirkliais nustatyti mokesčių dydžiai nebuvo maži¹⁹. Registruotis pirklių gildijose galėjo pakankamai pasiturintys žmonės.

¹¹ 1785 m. „Malonės rašte miestams“ skelbta, kad gyventojai, deklaruavę 1000–50 000 rb kapitalą, nepriklausomai nuo lyties, amžiaus, kilmės, šeimos, padėties, pasirinktos verslo rūšies galėjo įsirašyti į pirklių gildijas, kurios buvo skirstomos pagal paskelbto kapitalo (nuo kurio buvo renkamas 1 proc. mokesčius) dydį. Į pirmosios gildijos pirkliaus buvo užrašomi asmenys, turintys nuo 10 000 iki 50 000 rb kapitalo; į antrosios – 5 000–10 000 rb; į trečiosios – 1000–5 000 rublių. Kapitalas ir toliau buvo deklaruojamas pagal kiekvieno sąžinę ir valią, tad skundai dėl nuslėpto kapitalo nebuvo priimami, o tardymai – draudžiami. Nuo gildijos kategorijos tiesiogiai priklausė veiklos sfera. Asmenims, užsirašiusiems į pirmąją gildiją, buvo leidžiama verstis vidaus bei užsienio prekyba, importuoti ir eksportuoti prekes, verstis didmenine ir mažmenine prekyba atliekant pardavimo, keitimo, pirkimo operacijas, steigti fabrikus, gamyklas, taip pat laikyti upių laivus, neribotą skaičių įvairių gamybos įmonių, parduotuvių, krautuvių. Antrosios gildijos pirkliai galėjo verstis visomis prekybos formomis imperijos ribose, vežioti prekes vandens ir sausumos keliais, prekiauti miestuose ir mugėse, verstis didmenine ir mažmenine prekyba atliekant pardavimo, keitimo, pirkimo operacijas, steigti fabrikus ir gamyklas, išlaikyti upių laivus. Trečiajai gildijai buvo leidžiama mažmeninė prekyba miestuose ir apskrityse, taip pat prekių gabenimas sausumos ir vandens keliais, prekiauti, keisti ir pirkti reikiamas prekes mažmeninei prekybai kaimuose ir kaimų turguose, turėti dirbtuves, verstis amatais ir rankdarbiais, išlaikyti nedidelius upių laivus, turėti smukles, nakvynės namus, prekybines pirtis ir užvažiujamuosius kiemus (Žr.: Исторический очерк обложения торговли и промыслов в России, с приложением материалов по торгово-промышленной статистике. Санкт-Петербург, 1893, с. 99–100 (toliau – Исторический очерк <...>)).

¹² ПСЗ-1, т. XXIII, 23 июня 1794 г., № 17 223.

¹³ ПСЗ-1, т. XXIV, 18 декабря 1797 г., № 18 278, ст. 4.

¹⁴ ПСЗ-1, т. XXIX, 1 января 1807 г., № 22 418, ст. 17; ПСЗ-1, т. XXXII, 12 декабря 1812 г., № 25 304.

¹⁵ ПСЗ-1, т. XXIX, 8 ноября 1807 г., № 22 678.

¹⁶ ПСЗ-1, т. XXXII, 11 февраля 1812 г., № 24 922, прг. 25, п. 1.

¹⁷ Исторический очерк <...>, с. 111.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Tam, kad būtų aiškiau suprasti pirklių mokesčio dydžiai, palyginti pateikiamos kai kurių svarbiausių produktų kainos XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje: 1797 m. vasarį Vilniaus turgavietėse rugių statinės (apie 406 l talpos) kaina siekė 3,3–3,5 rb, miežių – 2,4 rb, avižų – 1,8 rublio. 1810 m. gegužę statinė žieminių rugių kainavo 8,5 sidabrinų rb, miežių – 6 rb, avižų 5,5 rb, jerubė – 0,6 rb, kurtinys – 1,2 rb, višta – 0,9 rb, kalakutas – 2 rb, žąsis – 2,4 rublio. XIX a. pradžioje karvė, vienas iš pagrindinių maisto produktų šaltinių tuometėje visuomenėje, kainavo 30 rb (Žr.: FRANKAS, J. *Atsiminimai apie Vilnių*. Vilnius, 2001, p. 345; PUGAČIAUSKAS, V. Vilniaus turgūs XVIII–XIX a. sandūroje, *Lietuvos didžioji kunigaikštystė XVIII amžiuje: miesto erdvė* (mokslinių straipsnių rinkinys). Kaunas, 2007, p. 110).

Siekdama formuoti lojalią carui finansiškai stiprią stambaus verslo grupę, caro vyriausybė pirkliais suteikė socialinių privilegijų paketą: pirkliai buvo atleisti nuo rekruto prievolės²⁰, 1807 m. – panaikintas piniginis rekruto prievolės mokestis (*со всех трех гильдий снята особая денежная повинность*)²¹, pirmosios ir antrosios gildijos pirkliais nuo 1785 m. netaikyta kūno baudmė, jiems leista važinėti dvikinke karieta (trečiosios gildijos pirkliai turėjo važinėti vieninkiais vežimais)²² – šios ir 1807 m. papildomai suteiktos privilegijos²³ išskyrė juos iš žemesnių visuomenės sluoksnių ir netgi *de facto* prilygino bajorams.

Pirklių socialinis prestižas ir jų veiklos skatinimo sistema buvo palaikoma įvairiomis privilegijomis ir paskatomis. Pvz., vyriausybė ne tik išskyrė pirklus iš kitų apmokestinamų sluoksnių, bet ir stambius verslininkus atidalijo į ypatingą grupę.

1807 m. sausio 1 d. manifestu *Apie pirkliais suteikiamas naujas privilegijas, apdovanojimus ir naujus būdus plėsti ir stiprinti prekybos įmones (Манифест о дарованных купечеству наших выгодах, отличиях, преимуществах и новых способах к распространению и усилению торговых предприятий)*²⁴ tikrieji pirmosios gildijos pirkliai (*действительный купец первой гильдии*), t. y. tik didmena prekiaujantys pirkliai, bankininkai ir laivų savininkai buvo vadinami *pirmojo laipsnio pirkliais (первостатейный купец)*, arba *negociantais (негоциант)*²⁵. 1800 m. jiems buvo leista eiti komercijos patarėjo pareigas, kurios atitiko rangų lentelės VIII civilinės tarnybos klasę, ir nuo 1810 m. įvestos manufaktūros patarėjo pareigos²⁶. Tiesa, 1807 m. iš pirklių buvo atimta galimybė patekti į įžymių piliečių grupę (*именитые граждане*), paliktą tik mokslininkams ir menininkams²⁷, bet pirkliai, kaip nekilnojamojo turto savininkai, galėjo dalyvauti miesto savivaldoje.

Šis leidimas suteikė jiems galimybę kilti socialiniais laiptais ir keisti socialinį statusą, tačiau draudimu pereiti į įžymių piliečių grupę buvo nustatyta riba tarp *turto* ir *kraujo* aristokratų. Pirkliais buvo nubrėžtos socialinės lubos, tad ir iškėlus šią grupę virš kitų apmokestinamų sluoksnių, jų apribota galimybė pakilti iki bajorų. Pirklių socialinis statusas, susietas su profesionalia komercine veikla, tapo priklausomas nuo ekonominės veiklos srities pasirinkimo ir *pagal sąžinę* deklaruojamo kapitalo dydžio.

Siekdama pakelti imperijos ekonomikos lygį ir formuodama finansiškai stiprų vidurinįjį sluoksnį (*среднее сословие*), vyriausybė įvairiomis paskatomis skatino visų luomų verslumą, kiekvienam jų skirdama tam tikrą vaidmenį verslo hierarchinėje struktūroje. Nors į pirklių gildijas galėjo užsirašyti miestiečiai ir valstiečiai, su tam tikrais apribojimais – bajorai ir užsieniečiai, vis dėlto kiekvienam luomui skirtingais apribojimais buvo nubrėžtos tam tikros ekonominės veiklos gairės.

1790 m. draudimas bajorams įsirašyti į pirklių gildiją²⁸ rodo, kad vyriausybė atsiejo bajorus nuo komercinės veiklos ir susiaustė juos su karo tarnyba ir tarnyba valstybės valdymo aparate. Ilgainiui,

²⁰ Nuo 1783 m. išpirkę prekybos liudijimą pirkliai buvo atleidžiami nuo rekruto prievolės, bet buvo įpareigojami už kiekvieno rekruto pristatymą mokėti po 500 rb į valstybės iždą (Žr.: ПСЗ-1, 1783 г., т. XXI, 3 мая, № 15 721; 18 сентября № 15 832; 12 октября № 15 847; 9 сентября № 16 064).

²¹ ПСЗ-1, т. XXIX, 1 января 1807 г., № 22 418, ст. 17.

²² ПСЗ-1, 21 апреля 1785 г., т. XXII, № 16188, ст. 106–107, 112–113, 119.

²³ Pirkliai nemokėjo žeminančio pagalvės mokesčio. Nuo 1807 m. pirmosios gildijos pirkliai gavo asmeninę teisę lankytis caro dvare, segėti špagą (dėvint rusiškus apdarus – kardą), važinėti keturiais arkliais kinkyta karieta. Pirmosios gildijos pirkliai, besiverčiantys vien didmenine prekyba arba stambaus masto finansinėmis operacijomis, buvo vadinami *negociantais*, besiverčiantys vien finansinėmis operacijomis galėjo vadintis bankininkais (ПСЗ-1, 21 апреля 1785 г., т. XXII, № 16188, ст. 106–107, 112–113, 119; ПСЗ-1, т. XXIX, 1 января 1807 г., № 22418, ст. 15, 17).

²⁴ ПСЗ-1, т. XXIX, 1 января 1807 г., № 22418.

²⁵ Ten pat, ст. 15.

²⁶ ПСЗ-1, т. XXVI, 27 марта 1800 г., № 19347; ПСЗ-1, т. XXXI, 1 ноября 1810 г., № 24403, ст. 11–12.

²⁷ ПСЗ-1, т. XXIX, 1 января 1807 г., № 22418, ст. 19.

²⁸ ПСЗ-1, т. XXIII, 26 октября 1790 г., № 16914.

vyriausybei ėmus proteguoti manufaktūros pramonę, randantis naujoms verslo formoms ir modernėjant pačios luominės visuomenės požiūriui į verslus, 1807 m. manifestu bajorams buvo leista įsirašyti į pirmąją ir antrąją pirklių gildijas (*позволяется вступить в первую или вторую гильдии, а вход в третью, бесполезным признанный, воспрещается*)²⁹; nuo 1824–1827 m. jie galėjo priklausyti tik pirmajai gildijai³⁰. Bajorų ekonominės veiklos apribojimus vyriausybė motyvavo tuo, kad žemesniems sluoksniams (miestiečiams) leistina veikla yra *nesuderinama su bajorų statusu ir orumu*³¹. Tačiau 1825 m. Vakarų gubernijų bajorams buvo padaryta nuolaidų. Pasak T. Bairašauskaitės, finansų ministras pasiūlė įstatymo interpretaciją, atskyrusią žemės ir baudžiauninkų savininkus bajorus nuo priklausomų valstiečių neturinčios šlėktos ir leido pastariesiems pasirinkti gildiją savo nuožiūra³². Atrodo, ši įstatymo pataisa buvo vienas iš nedaugelio vyriausybės priimtų kompromisų, kuris koregavo įstatymą, pritaikant jį realiam gyvenimui.

Rusijos imperijoje plėtoti verslą galėjo ir užsieniečiai³³. Jų ekonominės veiklos apribojimais buvo siejami ne su socialine padėtimi, bet turėjo apsaugoti imperijos pirklius nuo labiau įgudusių užsienio pirklių konkurencijos. Vis dėlto, siekiant skatinti jų verslinį aktyvumą ir išnaudoti tą potencialą imperijos naudai, užsienio pirkliams, prisiekusiems ištikimybę carui ir tapusiems Rusijos imperijos pavaldiniais, leista naudotis visomis pirklių teisėmis ir privilegijomis.

Miestiečiams ir valstiečiams buvo sudarytos palankios sąlygos verslui plėtoti. Miestiečiams buvo nustatyti minimalūs, gerokai mažesni nei pirkliams mokesčiai³⁴. Valstiečiams, besiverčiantiems platesne komercine veikla (biržose, didmenine užsienio ir vidaus, mažmenine miestuose ir apskrityse, *nebūdingų valstiečiams* prekių supirkimu ir prekyba, kurios apyvarta viršijo 2000 rb per metus),

²⁹ ПСЗ-1, т. XXIX, 1 января 1807 г., № 22418, ст. 6.

³⁰ ПСЗ-1, т. XXXIX, 14 ноября 1824 г., № 30115, гл. 1, пргр. 4; ПСЗ-2, т. I, 11 июля 1826 г., № 458, ст. 5; ПСЗ-2, т. II, 21 декабря 1827 г., № 1631, ст. 13.

³¹ „<...> но дозволение производить ими торговлю или промыслы, мещанам предоставляемые, было бы не образно ни с дарованием им онаю грамотою преимуществами, ни с их достоинством <...> поэтому Департаменту объявить об этом Казенной палате принять законные меры к отвращению такого злоупотребления (Žr.: Запрос 10 марта 1823 г. Виленской городской думы в Департамент Министерства финансов с просьбою разъяснить имеют ли право дворяне производить мещанскую торговлю и промысел, РГИА, ф. 18, оп. 4, д. 250, лл. 9–9об).

³² BAIRAŠAUSKAITĖ, T. Vilniaus pirkliai <...>, p. 42.

³³ Pagal 1807 m. manifestą pirkliai užsieniečiai buvo suskirstyti į *svečius* ir *užvažiavusiuosius pirklius* (*зочму и заезжие купцы*). *Svečiu* buvo laikomas užsienietis, turintis nepilną pilietybę ir apsigyvenęs pamario ar pasienio ruože. Be mūto mokesčių, *svečias* mokėjo 1,25 proc. nuo paskelbto 50 000 rb kapitalo. *Svečias* galėjo turėti įmones mieste, kuriame jis užsiregistravo; steigti, pirkti ir išlaikyti gamyklas ir manufaktūras, kuriose dirba laisvieji žmonės; perversi pinigų į užsienį; pramonininkams leista importuoti įrangą gamybai; pagaminta produkcija prekiauti didmena miestuose ir importuoti; importui supirkinėti produkciją iš bajorų ar pirklių, tačiau buvo draudžiama produkciją supirkinėti iš valstiečių ir posadų gyventojų ir pan. *Užvažiavusiaisiais pirkliais* buvo laikomi asmenys, besiverčiantys didmenine prekyba muitinės ruožo ribose arba biržoje, be teisės prekiauti miestuose. Pirmąjį pusmetį *užvažiavusieji pirkliai* nemokėjo mokesčių, kitą pusmetį turėjo mokėti 1,25 proc. nuo paskelbto 25 000 rb kapitalo ir per metus privalėjo arba išvykti iš imperijos, arba priimti *svečio* statusą, arba likti imperijoje kaip neprekiaujantis užsienietis (Žr.: ПСЗ-1, т. XXIX, 1 января 1807 г., № 22418, ст. 8–14). Nuo 1810 m. užsieniečiams leista įsirašyti į cechus, sumokant atitinkamus mokesčius pagal miesto kategoriją: pirmosios kategorijos – 150 rb, antrosios – 100 rb, trečiosios – 50 rb, kitų – 20 rb per metus (Žr.: Исторический очерк <...>, с. 107–108).

³⁴ Miestiečiai, įžymieji piliečiai ir posadų gyventojai pagal 1785 m. „Malonės raštą miestams“ taip pat galėjo verstis prekyba ir kitais verslais. Posadų gyventojai (Lietuvoje posadų nebuvo) turėjo teisę steigti dirbtuves, turėti savo namuose vieną krautuvejį, prekiauti savo pagaminta produkcija arba smulkmenomis, išlaikyti svečių namus, pirtis, smukles ir užvažiujamuosius kiemus, prekiauti daržovėmis ir kitomis smulkiosiomis prekėmis, sudaryti rangos sutartis pagal apmokėtiną kapitalo dydį. Miestiečiai galėjo išlaikyti krautuves ir sandėlius, pervežti prekes sausumos ir vandens keliais, steigti dirbtuves (Žr.: Исторический очерк <...>, с. 101–102). Nei miestiečiai, nei posadų gyventojai nemokėjo verslo mokesčių (Žr.: Исторический очерк <...>, с. 115). Jiems buvo nustatytas luominis 0,8 rb (сорочка алтынний) pagalvės mokeskis (Žr.: Исторический очерк <...>, с. 94), 1797 m. jis buvo padidintas dar 0,5 rb (Žr.: Исторический очерк <...>, с. 109–110).

kaip ir pirkliams buvo nustatytos privalomų prekybos liudijimų kategorijos³⁵. Už luomui „būdingus verslus“³⁶ valstiečiai buvo atleisti nuo mokesčių.

Miestiečiams buvo leista verstis smulkia mažmenine prekyba ir tik tokiomis prekėmis, kuriomis nebūtų konkuruojama su pirkliais (*торговать мелочью*). Tai turėjo būti įvairūs namudiniai daiktai ir maisto produktai. Tačiau prekių, priskiriamų *smulkiųjų* kategorijai (*мелочь*), skaičius nuolat augo ir prekybą jomis ilgainiui imta laikyti leidimu miestiečiams verstis smulkia mažmenine prekyba (*торговать по-мелочам*). Net Finansų ministerija pradėjo vartoti naują, įstatymo neapibrėžtą terminą: *prekiaujantys miestiečiai* (*торгующие мещане*)³⁷.

Dėl netiksliai apibrėžtų verslo galimybių, galimo skirtingo įstatymo interpretavimo ir nekonkrečiai nustatytų *smulkių prekių* kategorijos (pvz., *savo gamybos, smulkmenos*), miestiečiams atsivėrė galimybė prekiauti ir vien pirkliams leidžiamomis prekėmis (importuotais namų apyvokos ir siuvimo reikmenimis, audiniais, galanterija, įvairiomis smulkmenomis, arbata, cukrumi ir kt.) ir plėsti apyvartą. Manoma, kad smulkūs prekybininkai, apeidami įstatymus, patys gabendavosi prekės iš užsienio, arba kontrabandinėmis prekėmis prekiaudavo kaip *vietinės gamybos* prekėmis. Tarkim, XIX a. pradžioje muitinės pareigūnai sudarė sąrašą prekių, kurių gamybos kilmę (vietos ar užsienio) be specialaus patikrinimo buvo sunku nustatyti³⁸. Labai gali būti, kad tokiomis prekėmis miestiečiai galėjo prekiauti be didesnių kliūčių.

Tokią situaciją, būdingą daugeliui imperijos miestų, puikiai iliustruoja ir Liepojos (tuomet – Liubavos) miestiečio Giršveldo skundas komercijos ministru. Šis dokumentas svarbus tuo, kad patvirtina prielaidą, jog iki 1824 m. nemažai verslo žmonių, nepaisydami įstatymų, galėjo verstis stambesnio masto prekyba neįsirašę į gildiją, arba pasirinkdami žemesnę verslo kategoriją: <...> *tik pirmosios gildijos pirkliai turi teisę importuoti prekes, o iš tikrųjų dauguma Kuršo ir Lietuvos pirklių yra įsirašę į trečiąją gildiją, į kurią taip pat persirašė ir pirmosios gildijos pirkliai, be kliūčių importuoja prekes, turi krautuves ir parduotuves. Netgi žemesnio luomo žmonės, nežinantys nei rašto, nei aritmetikos, tiesiogiai bendradarbiauja su užsieniečiais, slapta importuoja prekes iš Prūsijos ir tokiu būdu daro žalą iždui ir vietinių manufaktūrinių prekių gamybai*³⁹.

Vilniuje *ne pagal padėtį* prekiaujančių miestiečių taip pat buvo pakankamai daug, ir jų konkurenciją pajutę pirkliai pradėjo atvirą puolimą. Siekdami suvaldyti situaciją ir užkirsti kelią neteisėtai prekybai, nepasitenkinimą pradėjo reikšti pirkliai krikščionys. Jie priekaištavo miestiečiams judėjams, kad tie nesirašo į gildijas, nors Vilniuje prekiauja daugiau kaip 1 000 žmonių. Vilniaus pirklių krikščionių

³⁵ Už pirmosios kategorijos liudijimą, nustatytą didmeninei prekybai, paskelbus 50 000 rb kapitalo, valstiečiai mokėjo 2 500 rb per metus, už antrosios kategorijos (vidaus didmeninei prekybai), paskelbus 25 000 rb kapitalo, – 1000 rb, už trečiosios kategorijos (mažmeninei prekybai mieste ir apskrityje), paskelbus 8 000 rb kapitalo, – 400 rb ir už ketvirtosios kategorijos prekybos liudijimą, paskelbus iki 2000 rb kapitalo, – 2 proc. nuo skelbiamo kapitalo dydžio per metus. (Žr.: ПСЗ-1, т. XXXII, 12 декабря 1812 г., № 25302, ст. 9–10). 1821 m. ketvirtosios kategorijos liudijimo mokestis padidėjo iki 5 proc. nuo skelbiamo kapitalo dydžio per metus ir buvo padidintas skelbiamas kapitalas, kuris siekė 4000–8 000 rublių (Žr.: Исторический очерк <...>, с. 115).

³⁶ Valstiečių verslais buvo patvirtinta: išvežiojimas ir prekyba žemės ūkio produkcija iš vežimų bei valčių, prekyba maistu ir maisto produktais miestuose ir apskrityse, išvežiojimas, pašto arklių, smuklių, užvažiuojamųjų kiemų išlaikymas kaimo vietovėse, įvairūs amatai, malkų, molio ir kitų statybinių medžiagų išvežiojimas ir prekyba, sodininkystė ir daržininkystė; taip pat prekyba keliuose ir stacionari prekyba kaimo vietovėse žemės ūkio produkcija, maisto prekėmis ir kai kuriomis miestuose ir mugėse pirktomis prekėmis (Žr.: ПСЗ-1, т. XXXII, 12 декабря 1812 г., № 25302, ст. 1–6).

³⁷ Исторический очерк <...>, с. 118.

³⁸ Į sąrašą buvo įtrauktos tokios prekės: aplike, arba pasidabrinti dirbiniai, avalynė, kutai, medvilninės virvės, šilkas, vilna, bronziniai, auksiniai ir neauksiniai daiktai, žiogeliai ir segtukai, galanterijos prekės, juvelyriniai dirbiniai, staliaus mediniai gaminiai (išskyrus baldus), lietsargiai, žaislai, pieštukai, krepšiai, gaminiai iš kaulo (dramblio ir mamuto), portfeliai, safjano pagalvės, kaukės, gaminiai iš marmuro ir alebastro, muzikos instrumentai, variniai kavinukai ir pipirinės, pirštinės, gintaro dirbiniai ir kita (Žr.: Копия списка товаров, о которых без особого удостоверения нельзя заключить, что он собственной или иностранной выделки, МАН, ф. 78, б. 211, л. 53–53v).

³⁹ Копия письма Любавского купца Гиршвелда Министру коммерции, 8 октября 1824 г., Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVA), f. 937, ap. 1, b. 11, l. 5–6.

1811 m. skunde aiškinama, kad *daug prekybininkų nemoka nustatytų mokesčių, naudojami pirkliais suteiktomis prekybos privilegijomis, prekiauja neleistinomis prekėmis ir taip daro žalą pirkliais ir išdui*⁴⁰. Juos piktino tai, kad prekiaujama didmena ir mažmena iš miestiečių butų, krautuvių, naudojami *paktorių* (tarpininkų, komisionierių) paslaugomis, kurie pristato prekes į namus, prekiauja tiesiog gatvėse ir net šalia pirklių parduotuvių, nuvilioja potencialius klientus. Nelegali *namų* prekyba tapo tiek populiaru, kad kone kiekvienas miestietis, arba iš kitur apsipirkti atvykęs gyventojas į parduotuves retai beužsukdavo, naudodamasis *paktorių* paslaugomis⁴¹. Galiausiai pirklių ir miestiečių konfliktas peraugo į etnokonfesinius nesutarimus tarp pirklių krikščionių ir judėjų.

Pirkliai judėjai buvo kaltinami, kad nelegaliai prekiaujantiems miestiečiams išduoda pirklių *parankinių liudijimus* (*приказчицье свидетельство*) už tam tikrą atlygį⁴². Matyt, tokia praktika tarp pirklių buvo gana dažna. Apie tai rodo pirklių Poznansko ir Zaicovo 1809 m. Dūmai paduotas prašymas sudrausminti neteisėtai prekiaujančius miestiečius ir analogiško turinio 1811 m. skundas Vidaus reikalų ministru⁴³.

Akivaizdu, kad nustatyta mokesčių sistema slopino miestiečių iniciatyvą registruotis pirklių gildijoje. Turbūt dėl didelių verslo mokesčių ir nepakankamai išvystytos privilegijų sistemos potencialiai pajėgūs plėtoti stambųjį verslą verslo žmonės pasirinkdavo žemesnę verslo kategoriją. Kita vertus, neapmokestinamas „valstiečiams būdingas“ verslas leido jiems prekiauti be verslo liudijimų ir net be bajoro ar valdytojo leidimo.

Tikėtina, pasinaudoję šiuo leidimu, netgi versdamiesi didesnio masto prekyba, valstiečiai galėjo prekiauti be verslo liudijimų arba išsipirkdavo žemesnių kategorijų liudijimus. Iki 1824 m. ir miestiečiai, ir valstiečiai, mokėdami mažesnius nei pirkliai mokesčius, galėjo naudotis palankesnėmis ekonominės veiklos sąlygomis ir konkuruoti su pirkliais.

Siekiančių pradėti prekybos verslą daugumai gyventojų įstatymo sudarytos palankios prekybos veiklos sąlygos tapo sunkinančiomis didesnius mokesčius mokantiems pirkliais⁴⁴. Kad paskatintų pirklių komercinį aktyvumą ir žemesnius visuomenės sluoksnius imtis stambesnio verslo, visoms verslo formoms buvo įvesta privaloma veiklą patvirtinančių liudijimų išigijimo tvarka ir nustatyti privalomi mokesčiai. Istorikai mano, kai 1824 m. įstatymas sulyginą pirklių ir kitų visuomenės sluoksnių komercinės veiklos teises, pirklių skaičius pradėjo didėti⁴⁵.

⁴⁰ Со времени присоединения Литвы к Всероссийской империи, купечество из евреев отменно мало записываются в гильдии и не платят подлежащих казне денег, а пользуются почти превосходящими купца гильдейского привилегиями торгуют в одной Вильне более 1000 человек в домах, лавках и разносом по улицам разными товарами, и тем делают настоящему купечеству подрыв и обезплатие торговли да и самой казне значительный ущерб (Žr.: Жалоба Виленского христианского купечества от 8 ноября 1811 г. его высокопревосходительству господину министру внутренних дел и разных орденов кавалеру Осипу Петровичу Козодавлеву от уполномоченного Виленского христианского купечества Виленского купца Ивана Зайцова, Российский государственный исторический архив (toliau – РГИА), ф. 18, оп. 4, д. 12, л. 1).

⁴¹ Ten pat, l. 1v–3v.

⁴² Pvz., pirkliai Francas Poznanskis ir Ivanas Zaicovas pateikė Dūmai prašymą skirti maklerius, kurie prižiūrėtų, kad nebūtų piktnaudžiaujama prekybos taisyklėmis: nebūtų išnešiojamos draudžiamos prekės po namus ir gatvėmis, tikrinti, ar teisėtai pirkliai išdavė miestiečiams įgaliojimus prekybai, kuriuos gavę miestiečiai prekiauja ne pirklių, bet savo prekėmis (Žr.: Копия прошения 30 октября 1809 г. здешних купцов Франца Познанского и Ивана Зайцова относительно учреждения маклеров для смотра торговли, РГИА, ф. 18, оп. 4, д. 12, л. 9).

⁴³ Прошение Виленских купцов Франца Познанского и Ивана Зайцова от имени своего и по доверенности всего Виленского купечества о злоупотреблениях в торговле, LVIA, f. 937, ap. 1, b. 11, l. 355; Жалоба <...> от 8 ноября 1811 г., РГИА, ф. 18, оп. 4, д. 12, л. 1.

⁴⁴ Nedidelius Rusijos imperijos pirklių skaičiaus pokyčius 1812–1824 m. pažymi ir B. Mironovas. Tai jis sieja su 1812 m. karo padariniais ir leidimu plėtoti prekybą valstiečiams, kurie mokėjo mažesnius mokesčius. Jo manymu, pirklių skaičius ėmė didėti po to, kai 1824 m. buvo suvienodintos valstiečių ir pirklių prekybos finansinės sąlygos (Žr.: МИРОНОВ, Б. Социальная <...>, с. 115).

⁴⁵ МИРОНОВ, Б. Социальная <...>, с. 115; BAIRAŠAUSKAITĖ, T. Vilniaus pirkliai <...>, p. 39.

Toliau pamėginkime išsiaiškinti, iš kokių socialinių grupių formavosi pirklių sluoksniš po trečiojo Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimo.

2. Vilniaus pirklių skaičiaus dinamikos pokyčiai ir verslo galimybės

Po trečiojo Lenkijos–Lietuvos valstybės padalijimo Vilniuje formavosi nauja pirklių karta⁴⁶. Jau XIX a. pradžioje sluoksnyje nebeliko XVIII a. Vilniaus pirklių. 1795 m. duomenimis, *Vilniaus senbuvii (starožytnij)* krikščionių, įsirašiusių pirkliais, buvo 18. Dar septyni *anksčiau įsikūrę* pirkliai ir nuo 1755 m. įsirašęs Vilniaus pirklių Slonimo miestietis Anupras Bialas taip pat gali būti priskirti *Vilniaus miestiečių* grupei. Iš viso 1795 m. *Vilniaus miestiečių* galėjo būti 26, arba apie 25 proc. visų tais metais registruotų pirkliais. Likę pirkliai buvo užsieniečiai ir atvykę iš kitų Rusijos imperijos miestų⁴⁷. Tačiau 1814 m. sąrašė į *Vilniaus senbuviių* kategoriją buvo įrašyti pirkliai, 1795 m. priskirti *naujakurių (vnov osedlyj)* kategorijai, pvz., 1795 m. iš Mogiliavo atvykę Kozlovskiai⁴⁸, 1813 m. įrašyti *Vilniaus miestiečiais (z obyvateli Wilięskich)*⁴⁹, 1795 m. *naujakuryš* Gecas⁵⁰, 1814 m. taip pat įrašytas *Vilniaus miestiečiu (rodem z obyvateli Wilięskich)*⁵¹. Remiantis caro valdininkų nustatytomis pirklių skirstymo kategorijomis, galima teigti, kad 1814 m. *Vilniaus senbuviių* tarp pirklių krikščionių buvo šeši (16 proc.), keturi – priskirtini Vilniaus gyventojams (10 proc.), užsieniečių buvo šeši (16 proc.) ir iš kitų Rusijos imperijos miestų atvyko 22 pirkliai (58 proc.)⁵².

Oficialios statistikos duomenimis, 1820 m. Vilniaus pirkliais įsirašė 19 asmenų, 1820 m. pirklių sąrašė registruota 16 pirklių, iš jų tik vienas Vilniaus miestietis, vienas Panevėžyje prekiavęs pirklys, keturi užsieniečiai ir dešimt atvykusių iš kitų imperijos miestų⁵³. 1821–1824 m. situacija beveik nesikeitė: 1822 m. į sąrašus buvo įrašyta 14 pirklių, iš jų du bajorai, keturi užsieniečiai ir aštuoni iš kitų Rusijos imperijos miestų atvykę pirkliai, 1824 m. iš viso buvo 15 pirklių, iš jų atitinkamai – keturi bajorai, du užsieniečiai ir devyni atvykę iš Rusijos.

Šie skaičiai patvirtina T. Bairašauskaitės įžvalgą, kad XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais pirklių sluoksnyje beveik nebuvo Vilniaus miestiečių, o pirklių krikščionių sluoksniš formavosi iš svetimšalių, iš Rusijos miestų atvykusių svečių, ilgainiui keitusių statusą ir įsirašiusių Vilniaus pirkliais⁵⁴. Be to, XIX a. antrajame dešimtmetyje tarp Vilniaus pirklių beveik nebeliko bajorų. Manytina, kad bajorams pasitraukti iš pirklių sluoksnišo turėjo įtakos Rusijos imperijos įstatymai.

Pagal Rusijos imperijoje galiojusią tvarką 1790 m. draudimas bajorams įsirašyti į pirklių gildiją, Lietuvos gubernijose veikiausiai įsigaliojo po 1798 metų. Nauja teisinė tvarka paveikė bajorų registravimąsi pirklių gildijoje, ir net po 1807 m. manifesto, kai bajorams buvo leista įsirašyti į pirmąją ir antrąją pirklių gildijas, bajorai pirklių gildijoje beveik nesiregistravo. Jų skaičius pradėjo didėti tik po 1825 m. įstatymo pataisos (žr. 1 poskyrį).

1795 m. Vilniuje pirkliais registravosi 16 bajorų ir dvi šlėktos, arba 17 proc. visų Vilniaus pirklių krikščionių. Dar šeši miestiečiai 1795 m. registruotieji pirklių gildijoje (Antanas Germanas, Juozas Jakubovskis, Zuzana Kosobucka, Jurgis Kozlovskis⁵⁵, Vincas Malinovskis ir Vincas Minkevičius),

⁴⁶ AMBRULEVIČIŪTĖ, A. Vilniaus pirkliai krikščionys 1795–1824 metais: skaičius ir asmeninė sudėtis, *Lituanistica*, 2011, t. 57, nr. 1 (83), p. 32.

⁴⁷ Księga skazkova kupiecka r.1795, *LVI*A, f. 458, ap. 1, b. 375, l. 1–104.

⁴⁸ Księga <...> 1795, *LVI*A, f. 458, ap. 1, b. 375, l. 55.

⁴⁹ 1813 г. список купцов, *LVI*A, f. 937, ap. 1, b. 257, l. 27; 1814 г. список купцов, *LVI*A, f. 937, ap. 1, b. 257, l. 4, b. 260, l. 2v–3.

⁵⁰ Księga <...> 1795, *LVI*A, f. 458, ap. 1, b. 375, l. 43.

⁵¹ 1814 г. список купцов, *LVI*A, f. 937, ap. 1, b. 257, l. 4v, b. 260, l. 4v–5.

⁵² Wiadomość o zapisanych w miejsce gubernskiem Wilnie kupcach gildyiskich na rok 1814ty, tegoż Miasta Roku 1814 Miesiąca Februatze 11 Dnia, *ten pat*, f. 937, ap. 1, b. 257, l. 1–9.

⁵³ 1820 г. список купцов, *LVI*A, b. 477.

⁵⁴ BAIRAŠAUSKAITĖ, T. Vilniaus pirkliai <...>, p. 41–42.

⁵⁵ Vilniuje 1795 m. pirklių gildijoje buvo įsirašęs Mogiliavo miestietis Antonis Kozlovskis, Stefano sūnus, ir dar įsirašė turbūt jo brolis Jurgis, Stefano sūnus, 1798 m. į pirklių gildiją įsirašė Mogiliavo šlėkta Jurgis, Antonio sūnus, o

į 1798 m. pirklių sąrašą įrašyti kaip bajorai⁵⁶. Iš viso 1795 m. pirklių gildijoje galėjo būti 23 bajorai, arba 22 proc. visų Vilniaus pirklių krikščionių. 1798 m. liko aštuoni bajorai 1795 m. plėtoję verslą ir naujai įsirašė du; iš jų – aštuoni bajorai registravosi trečiojoje gildijoje ir po vieną – pirmojoje ir antrojoje gildijose. XVIII a. pabaigoje Vilniaus pirklių krikščionių gildijoje buvo apie 20 proc. bajorų, bet dėl duomenų stokos nėra galimybės detalai stebėti sluoksnio restruktūrizavimąsi 1799–1812 metais. Žinoma, kad 1801–1802 m. iš dešimties pirmosios gildijos pirklių nebuvo nė vieno bajoro⁵⁷.

Dauguma pirklių krikščionių, kurie buvo pradėję verslą iki 1795 m., nutraukė veiklą apie XIX a. antrojo dešimtmečio vidurį, o nuo XVIII a. aštuntojo dešimtmečio prekyvę bakalėja pirkliai Kozlovskiai ir vynu prekyvę Karlas Švarcas iš gildijos pasitraukė 1821 metais. Trečiojo dešimtmečio slenkstį peržengė penki XVIII a. aštuntajame dešimtmetyje pradėję verslą pirkliai ir jų šeimų nariai bei šeši pirkliai ar jų šeimų nariai, pradėję verslą 1795 metais⁵⁸.

Ankstesnio tyrimo metu taip pat nustatyta, kad iš vienuolikos 1798 m. pirmojoje gildijoje skelbusių kapitalą pirklių krikščionių 1809 m. liko du ir vienas naujai įsirašęs, 1810 m. – buvo trys. 1798 m. antrojoje gildijoje kapitalą skelbė trys pirkliai krikščionys, o 1810 m. iš jų neliko nė vieno. 1809 m. antrojoje gildijoje registravosi du pirkliai, o 1810 m. – keturi⁵⁹.

1 lentelė. Pirklių krikščionių skaičiaus augimo dinamika 1806–1824 metais

Metai	1795	1798	1806	1809	1810	1811	1812	1813	1814	1815	1816	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824
I g.		11		3	3			1	0	1	?	1	0	0	0	1	1		1
II g.		3		2	4			5	5	2	1	3	2	2	1		2		3
III g.		36		30	29			30	33	32	33	22	20	18	15		11		11
Iš viso*	105	50		35	36			36	38	35	34	26	22	20	16		14		15
Iš viso**			42	37	38	36	35	36	38	36	34	26	20	18	19	13	14	14	15

Pastabos: * įrašyti duomenys remiantis į miesto Dūmą pateiktais pirklių sąrašais; ** 1852 m. Atminties knygoje publikuoti oficialios statistikos duomenys.

Manoma, kad paklaida galėjo atsirasti netiksliai perrašant sąrašuose pateiktus bendrus duomenis, nes kiekvienos gildijos numeracija buvo pradedama nuo vieneto. Kadangi trečios gildijos pirklių skaičius buvo pateikiamas sąrašo gale, manoma, kad valdininkai greičiausiai perrašydavo galutinį trečiosios gildijos pirklių rezultatą, pvz., 1818–1819 m. į bendrą pirklių skaičių nebuvo įrašyti antros gildijos pirkliai.

Šaltiniai: Pirklių sąrašai: 1809 m. – 937, ap. 1, b. 11, l. 21–21v; 1810 – f. 937, ap. 1, b. 11, l. 94; 1813 m. – f. 937, ap. 1, b. 257, l. 21v–29v; 1814 m. – f. 937, ap. 1, b. 257, l. 1–6, b. 260, l. 7; 1815 – f. 937, ap. 1, b. 257, l. 12–17, b. 257, l. 20–20v; 1816 – f. 937, ap. 1, b. 257, l. 33v–44v; 1817 – f. 937, ap. 1, b. 349, l. 1–12; 1818 – f. 937, ap. 1, b. 398, l. 1v–2v, 9v; 1819 – f. 937, ap. 1, b. 438, l. 2v–4, 10v; 1820 – f. 937, ap. 1, b. 477, l. 1v–2, 6v; 1822 – f. 937, ap. 1, b. 260, l. 19–23; 1824 – f. 937, ap. 1, b. 625, l. 2v–8; Таблица о числе купцев в г. Вильне с 1806 до 1852 года, Памятная книжка на 1852 год, с. 190.

1809–1822 m. verslą plėtojo jo dėdė Jurgis Stefano sūnus (Žr.: Kšęga <...> 1795 roku, *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 375, l. 55–56; 1798 m. pirklių sąrašas, *MAB*, f. 78, b. 73, l. 5; 1809 г. список купцов, *LVIA*, f. 937, ap. 1, b. 11, l. 21; 1822 г. список купцов, *LVIA*, f. 937, ap. 1, b. 260, l. 20;). Manytina, kad Jurgis, Antonio sūnus, pasitvirtinęs bajorystę nutraukė ryšius su pirklių sluoksniu, todėl šeimos verslą perėmė jo dėdė Jurgis, Stefano sūnus.

⁵⁶ Kšęga <...> 1795, *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 375; 1798 m. pirklių sąrašas, *MAB*, f. 78, b. 73.

⁵⁷ Protokól zasiađan czeñ i tamožen i innych, 1801–1802 r., *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 558.

⁵⁸ AMBRULEVIČIŪTĖ, A. Vilniaus pirkliai krikščionys <...>, p. 32.

⁵⁹ Ten pat, p. 31.

Neturime analogiškų 1795–1805 m. Vilniaus pirklių judėjų duomenų. Todėl nėra galimybės analizuoti jų skaičiaus dinamikos pokyčių 1795–1800 metais. Tačiau vien tai, kad 1801–1802 m. Vilniuje buvo 17 pirmosios gildijos pirklių judėjų⁶⁰, o 1806 m. visų trijų gildijų pirklių – buvo 12 (žr. 2 lentelę), leidžia manyti, kad ir šios etnokonfesinės grupės pirklių skaičius pirmaisiais imperijos valdymo metais smarkiai sumažėjo.

2 lentelė. Pirklių judėjų skaičiaus augimo dinamika 1806–1824 metais

Metai	1806	1809	1810	1811	1812	1813	1814	1815	1816	1817	1818	1819	1820	1821	1822	1823	1824
I g.	?	6	6			3	5	4	2	3	2	2	3		4		3
II g.	?	2	5			11	11	9	6	5	5	1	1		2		1
III g.	?	10	19			20	21	23	26	22	13	14	12		23		27
Dūma	?	18	30			34	37	36	34	30	20	17	16		29		31
PK	12	18	27	27	28	30	37	36	32	30	20	18	16	20	28	29	31

Šaltiniai: Pirklių sąrašai: 1809 m. – 937, ap. 1, b. 11, l. 21–21v; 1810 – f. 937, ap. 1, b. 11, l. 93; 1813 m. – f. 937, ap. 1, b. 257, l. 22–31v; 1814 m. – f. 937, ap. 1, b. 257, l. 1–8; 1815 – f. 937, ap. 1, b. 257, l. 12–20v; 1816 – f. 937, ap. 1, b. 257, l. 34–44v; 1817 – f. 937, ap. 1, b. 349, l. 12v–24; 1818 – f. 937, ap. 1, b. 398, l. 11v–21; 1819 – f. 937, ap. 1, b. 438, l. 12v–20; 1820 – f. 937, ap. 1, b. 477, l. 7v–16; 1822 – f. 937, ap. 1, b. 260, l. 19–23; 1824 – f. 937, ap. 1, b. 625, l. 9–20; 1806–1824 m. – Таблица о числе Купцев в г. Вильне с 1806 до 1852 года, Памятная книжка на 1852 год, с. 190.

1803–1808 m. pirklių sąrašų aptikti nepavyko, tačiau turimi 1795 m. ir 1806–1824 m. Statistikos departamento publikuoti duomenys rodo, kad nuo 1795 iki 1824 m. Vilniaus pirklių krikščionių skaičius sumažėjo beveik 86 proc., arba septynis kartus (nuo 105 iki 15 (žr. 1 lentelę)). Per 1806–1824 m. jų skaičius sumažėjo beveik tris kartus – nuo 42 iki 15 (žr. 1 lentelę), užtat pirklių judėjų skaičius per 1806–1824 m. padidėjo nuo 12 iki 31 (žr. 2 lentelę).

Pirklių sluoksnio restruktūrizavimuisi turėjo įtakos daugelis priežasčių. XVIII a. pabaiga – XIX a. pradžia nebuvo palankus laikotarpis pirklių verslui plėtoti: neapibrėžta politinė padėtis (Rusijos kariuomenės įvedimas ir naujų politinių jėgų atėjimas į valdžią, politiniai neramumai, sumaištis ir vis dar neaiškus buvusios LDK likimas, Lenkijos Karalystės įkūrimas ir gandai apie LDK atkūrimą⁶¹) ir naujų įstatymų įsigaliojimas (privaloma registracija pirklių gildijose ir kapitalo paskelbimas) vertė verslo sluoksnius užimti laukimo poziciją, neviešinti kapitalo, pereiti į žemesnę kategoriją arba pristabdyti veiklą.

Be to, Napoleono karai žlugdė užsienio prekybą, daug žydų didmenininkų patyrė bankrotą ir laikinai arba visai pasitraukė iš verslo. Į pirmąją gildiją negrįžo vienas iš garsiausių Vilniaus pirklių krikščionių Tomas Reizeris: tenkinosi pozicija antrojoje gildijoje⁶².

Patyrę bankrotą pirkliai turėjo mažinti apyvartą, keisti verslo pobūdį, pereiti į žemesnę verslo kategoriją ir pan. Pavyzdžiui, 1816–1818 m. iš gildijos pasitraukė 26 pirkliai judėjai, padavę prašymus dėl veiklos nutraukimo. Pirkliai galėjo pristabdyti veiklą ir dėl sveikatos sutrikimų ar daugelio kitų priežasčių, pavyzdžiui, 1817–1818 m. mirus pirkliams Slepikovkams, Simonui Gecui, broliams Gavrilai ir Dmitrijui Novickiams, šios pirklių šeimos gildijoje nesiregistravo. Žinoma, kad S. Geco vaikai gyveno iš rentos, o sūnus Josifas 1834 m. (matyt, ir ilgesnį laiką) buvo miesto Dūmos galva⁶³.

Iš kitų imperijos miestų atvykę pirkliai arba užsieniečiai, mėginę kurti verslą Vilniuje, nepasisėkė arba nepasiteisino laukiamais rezultatais, o galbūt sėkmingai atlikus numatytus trumpalaikius

⁶⁰ Protokól ziasadań <...>, *LVI*, f. 458, ap. 1, b. 558.

⁶¹ Apie XIX a. pradžios politinę situaciją žr.: ALEKSANDRAVIČIUS, E.; KULAKAUSKAS, A. *Carų valdžioje. XIX amžius*. Vilnius, 1996, p. 66–67.

⁶² BAIRAŠAUSKAITĖ, T. Vilniaus pirkliai <...>, p. 40.

⁶³ Laikraščio *Kuryer Litewski*, 22 paždiernik 1834 r., iškarpa, *LVI*, f. 937, ap. 1, b. 1730, l. 191.

sandorius, galėjo išvykti ir vėl grįžti po kelių metų. Taip nustatyta, kad 1816–1818 m. 13 pirklių krikščionių išvyko iš Vilniaus.

Pirkliai judėjai buvo „sėslesni“ negalėdami išsikelti iš sėsrumo zonos ribos. Tai buvo leidžiama tik pirmosios gildijos pirkliams. Tiriamu laikotarpiu šia galimybe pasinaudojo vienintelis Vilniaus pirklys Moisiejus (Aleksandras) Sluckis⁶⁴. Matyt, tikslingai siekdamas ištrūkti iš sėsrumo zonos, pirma persikrikštijęs Aleksandru, pamažu perkėlė verslą į Sankt Peterburgą ir ilgainiui ten apsigyveno.

Dauguma pirklių nuolat balansavo tarp trečiosios gildijos ir miestiečių luomo, pirklių sluoksnyje vidutiniškai išsilaikydami nuo trejų iki šešerių metų, – tai, pasak T. Bairašauskaitės, reiškė, kad sluoksnio viduje vyko nuolatinė restruktūrizacija: vieni asmenys keitė kitus, neįsitvirtindami komercinėje veikloje nei socialiniame sluoksnyje⁶⁵.

Iš viso 1809–1824 m. nustatyti 54 pirkliai krikščionys ar pirklių šeimos. Dviejų iš jų (Tomo Die-mondo (1809) ir Gotlibo Genne (1818–1820)) kilmė nenustatyta (4 proc.), 14 pirklių galima priskirti prie *vietinių gyventojų* (26 proc.), 15 pirklių atvyko iš Rusijos gubernijų miestų (27,5 proc.), aštuoni pirkliai atvyko iš Lenkijos Karalystės (15 proc.) ir 15 pirklių (27,5 proc.) – iš užsienio (daugiausia Šveicarijos ir Vokietijos (Prūsijos) miestų), iš jų trijų pirklių kilmė nenustatyta. Žydų kilmės pirklių ar pirklių šeimų 1809–1824 m. iš viso nustatyta 74. Tik trys iš jų (broliai Aleksandras ir Markas Geimantai, atvykę iš Berlyno ir Karaliaučiaus pirklė Benia Libošicova⁶⁶), arba 4 proc., buvo užsieniečiai.

Pasikeitus politinei situacijai, Vilniuje atsivėrė daugiau veiklos galimybių iš Rusijos gubernijos miestų, iš Lenkijos Karalystės ir užsienio atvykstantiems pirkliams, kurie, įsirašę Vilniaus pirkliams, galėjo naudotis visomis teisėmis ir privilegijomis. Todėl, kai po 1812 m. karo stabilizavosi politinė situacija, o trečiajame dešimtmetyje – ir ekonomika, pirkliai prisitaikė prie naujos socialinės ir teisinės aplinkos, 1814–1824 m. pradėjo formuotis nauja, daugiausia iš Vilniaus miestiečių žydų, iš Rusijos gubernijos miestų ir užsienio atvykusių pirklių Vilniaus pirklių grupė, įsitvirtinusi versle.

Išvados

1. Steigdamą gildijas caro vyriausybė pirmiausia turėjo tikslą formuoti lojalią carui stambią verslininkų grupę. Kartu siekiant pakelti imperijos ekonomikos lygį ir formuoti finansiškai stiprą *vidurinį sluoksnį* (*среднее сословие*), buvo sudarytos palankios ekonominės veiklos sąlygos valstiečių ir miestiečių verslui plėtoti. Norintiems imtis verslo daugumai gyventojų įstatymais buvo sudarytos palankios veiklos sąlygos, tačiau didesnius mokesčius mokantiems pirkliams jos buvo sunkesnės.
2. Pirmaisiais imperijos valdymo dešimtmečiais verslas su įstatymais įtvirtintus pokyčius sutiko įtariai. Manytina, kad dideli pirklių mokesčiai ir privalomas kapitalo deklaravimas galėjo atgrasinti verslo sluoksnius įsirašyti į pirklių gildiją. Kita vertus, nesutvarkyta pirklių priežiūros sistema ir galimybė beveik nevaržomai verstis stambesnio masto prekyba, perėjus į žemesnę kategoriją ir beveik nekeičiant verslo pobūdžio, mokėti mažesnius mokesčius taip pat slopino verslo sluoksnių iniciatyvą registruotis pirklių gildijoje. Vilniuje atsirado verslo žmonių, kurie, pasinaudodami įstatymo spraga, nesirašydami į gildijas, vertėsi tik pirkliams leidžiama veikla.
3. Įstatymai turėjo įtakos ir bajorų verslo plėtrai. Matyt, dėl draudimo bajorams pasirinkti trečiąją pirklių gildiją jų sluoksnyje beveik neliko, o daugelis bajorų (keturi iš septynių) buvo pasitvirtinę bajorystę pirkliai. Socialiniu požiūriu dauguma pirklių buvo miestiečiai, bajorai sudarė tik 5 proc. visų 1809–1824 m. Vilniuje registruotų pirklių. Vilniaus pirklių sluoksnį 1809–1824 m. formavo miestiečiai žydai, iš kitų Rusijos imperijos miestų atvykę pirkliai ir užsieniečiai.

⁶⁴ Прошение Ильи Николаевича Слудского в Виленскую казенную палату, *LVII*, f. 937, ap. 1, b. 259, l. 60v–62.

⁶⁵ BAIRAŠAUSKAITĖ, T. Vilniaus pirkliai <...>, p. 40.

⁶⁶ AMBRULEVIČIŪTĖ, A. *Vilniaus pirkliai žydai 1801–1802 metais (sąrašas)*. Vilnius, 2012, p. 85–86, 140.

4. 1809–1824 m. tarp Vilniaus pirklių žydų 96 proc. buvo Vilniaus miestiečiai. Tarp pirklių krikščionių *vietinių gyventojų* buvo apie 26 proc. Kitą krikščioniškąją pirklių sluoksniu dalį užpildė iš Rusijos gubernijų miestų, iš Lenkijos Karalystės ir iš užsienio atvykę pirkliai. Iš viso Vilniaus pirklių sluoksniu 55,5 proc. buvo Vilniaus miestiečiai judėjai. *Vietinių gyventojų* krikščionių tarp Vilniaus pirklių buvo 11 proc., iš Rusijos gubernijos miestų atvykusių pirklių – 12 proc., iš Lenkijos Karalystės – 6 proc., iš užsienio – 14 proc. (tarp jų trys pirkliai judėjai) ir dviejų pirklių (1,5 proc.) kilmė nenustatyta. Nuo antrojo XIX a. dešimtmečio vidurio šie pirkliai kūrė tam tikrą nišą verslui miesto ekonominiame ir socialiniame gyvenime.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Šaltiniai

1. 1795 Księga skazkova kupecka, *LVIIA*, f. 458, ap. 1, b. 375.
2. 1798 Vilniaus miesto pirklių vardinis sąrašas, *MAB*, f. 78, b. 73.
3. 1801–1802 Protokół zasiadań czeń i tamozen i innych, *LVIIA*, f. 458, ap. 1, b. 558.
4. 1809 Registr Kupcow do gildij kupeckich w miaste Wilno zapisanych, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 11, l. 21–21v.
5. 1809 09 26 Прошение Виленских купцов Франца Познанского и Ивана Зайцова от имени своего и по доверенности всего Виленского купечества о злоупотреблениях в торговле, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 11, l. 355.
6. 1809 10 30 Копия прошения здешних купцов Франца Познанского и Ивана Зайцова относительно учреждения маклеров для смотра торговли, Российский государственный архив в Санкт Петербурге (toliau – РГИА), ф. 18, оп. 4, д. 12, л. 9.
7. 1810 Regystr kupcow gildeyskich w miaste Wilne zapisanych, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 11, l. 94.
8. 1811 11 08 Жалоба Виленского христианского купечества его высокопревосходительству господину министру внутренних дел и разных орденов кавалеру Осипу Петровичу Козодавлеву от уполномоченного Виленского христианского купечества Виленского купца Ивана Зайцова, *РГИА*, ф. 18, оп. 4, д. 12, л. 1.
9. 1813 Wiadomość o zapisanych w miejsce guberniemi kupcach gildyiskich, sporządzona w Radzie tegoż Miasta, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 257, l. 1v–3, 25v–29v.
10. 1814 Ведомость о купцах объявивших капиталы и плативших узаконенные проценты за 1814 год, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 260, l. 1–15.
11. 1814 02 11 Wiadomość o zapisanych w miejsce guberniemi kupcach gildyiskich, tegoż Miasta, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 257, l. 1–9.
12. 1814 04 12 Прошение Ильи Николаевича Слуцкого в Виленскую казенную палату, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 259, l. 60v–62.
13. 1815 02 28 Wiadomość o zapisanych w Miescie Guberniemi Wilnie Kupcach Gildyiskich na rok 1815 sporządzona w Radzie tegoż Miasta, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 257, l. 12–17.
14. 1815 05 07 Wiadomość o zapisanych w Miescie guberniemi Wilnie kupcach gildyiskich na rok 1815 sporządzona w Radzie tegoż Miasta, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 257, l. 20–20v.
15. 1815 12 31 Ведомость о купцах города Вильно объявивших капиталы и уплативших узаконенные на 1816 год процентные деньги в Виленской городской думе составлена, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 257, l. 34–44v.
16. 1817 Ведомость о записавшихся по городу Вильну разного исповедания в гильдии купцах Виленской городской думою составлена, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 349.
17. 1818 01 21 Ведомость о записавшихся на нынешний 1818 год купцах Виленской городской думою сочиненная, которая при рапорте под № 92 в Литовско Виленскую Казенную палату одослана, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 398.
18. 1819 01 24 Ведомость о записавшихся в гильдии по городу Вильне купцах, Виленской городской думою сочиненная – которая при рапорте в Литовско Виленскую Казенную палату за № 109, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 438.
19. 1820 Ведомость о записавшихся в гильдии по городу Вильне купцах Виленской городской думою сочиненная, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 477.
20. 1822 01 30 При рапорте в Департамент палаты список купцов города Вильны с показанием имеющегося при них семейства и чем торговлю производят записавшихся в гильдии на 1822 год, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 260, l. 19–23.
21. 1823 03 10 Запрос Виленской городской думы в Департамент Министерства финансов с просьбою разъяснить имеют ли право дворяне производить мещанскую торговлю и промысел, *РГИА*, ф. 18, оп. 4, д. 250, лл. 9–9об.
22. 1824 Ведомость о записавшихся в гильдии по городу Вильну купцах, Виленской городской думою составленная, *LVIIA*, f. 937, ap. 1, b. 625, l. 1v–20.

23. 1824 10 08 Копия письма Любавского купца Гиршвелда Министру коммерции, *LVIA*, f. 937, ap. 1, b. 11, l. 5–6.
24. 1834 10 22 laikraščio *Kuryer Litewski* iškarpa, *LVIA*, f. 937, ap. 1, b. 1730, l. 191.
25. Исторический очерк обложения торговли и промыслов в России, с приложением материалов по торговой-промышленной статистике. Санкт-Петербург, 1893.
26. Копия списка товаров, о которых без особого удостоверения нельзя заключить, что он собственной или иностранной выделки, *MAB*, f. 78, b. 211, l. 53–53v.
27. ПСЗ-1, 1783 г., т. XXI, 3 мая, № 15 721.
28. ПСЗ-1, 1783 г., т. XXI, 18 сентября № 15 832.
29. ПСЗ-1, 1783 г., т. XXI, 12 октября № 15 847.
30. ПСЗ-1, 1783 г., т. XXI, 9 сентября № 16 064.
31. ПСЗ-1, т. XXII, 21 апреля 1785 г., № 16188.
32. ПСЗ-1, т. XXIII, 26 октября 1790 г., № 16914.
33. ПСЗ-1, т. XXIII, 23 июня 1794 г., № 17 223.
34. ПСЗ-1, т. XXIV, 18 декабря 1797 г., № 18 278.
35. ПСЗ-1, т. XXVI, 27 марта 1800 г., № 19347.
36. ПСЗ-1, т. XXIX, 1 января 1807 г., № 22 418.
37. ПСЗ-1, т. XXIX, 8 ноября 1807 г., № 22 678.
38. ПСЗ-1, т. XXXI, 1 ноября 1810 г., № 24403.
39. ПСЗ-1, т. XXXII, 29 декабря 1812 г., № 25302.
40. ПСЗ-1, т. XXXII, 12 декабря 1812 г., № 25 304.
41. ПСЗ-1, т. XXXII, 11 февраля 1812 г., № 24 922.
42. ПСЗ-1, т. XXXIX, 14 ноября 1824 г., № 30115.
43. ПСЗ-2, т. I, 11 июля 1826 г., № 458.
44. ПСЗ-2, т. II, 21 декабря 1827 г., № 1631.
45. Таблица о числе Купцов в г. Вильне с 1806 до 1852 года, Памятная книжка на 1852 год.

Literatūra

1. ALEKSANDRAVIČIUS, Egidijus; KULAKAUSKAS, Antanas. *Carų valdžioje. XIX amžius*. Vilnius, 1996.
2. AMBRULEVIČIŪTĖ, Aelita. Vilniaus pirkliai krikščionys 1795–1824 metais: skaičius ir asmeninė sudėtis, *Litu-anistica*, 2011, t. 57, nr. 1 (83), p. 26–40.
3. AMBRULEVIČIŪTĖ, Aelita. *Vilniaus pirkliai žydai 1801–1802 metais (sąrašas)*. Vilnius, 2012.
4. ATAMUKAS, Solomonas. *Lietuvos žydų kelias. Nuo XIV amžiaus iki XX a. pabaigos*. Vilnius, 1998.
5. BAIRAŠAUSKAITĖ, Tamara. Vilniaus pirkliai XVIII a. pabaigoje – XIX a. ketvirtąjo dešimtmečio viduryje: judėjų ir krikščionių padėties palyginimas, *Žydai Lietuvos ekonominiėje-socialinėje struktūroje: tarp tarpininko ir konkurento: [straipsnių rinkinys]*. Vilnius, 2006, p. 27–50.
6. CIVINSKAS, Remigijus. Kauno žydų integracija į miestiečių luomą, *Darbai ir dienos*, t. 28, 2001, p. 51–66.
7. CIVINSKAS, Remigijus. Rusijos politikos įtaka žydų miestiečių ekonominei veiklai, *Žydai Lietuvos ekonominiėje-socialinėje struktūroje: tarp tarpininko ir konkurento [straipsnių rinkinys]*. Vilnius, 2006, p. 51–78.
8. CIVINSKAS, Remigijus. Žydų miestiečių luominis statusas ir jo kaita XIX a. viduryje, „Žydų klausimas“ Lietuvoje XIX a. viduryje. Vilnius, 2004, p. 33–52.
9. FRANKAS, Josifas. *Atsiminimai apie Vilnių*. Vilnius, 2001.
10. JURGINIS, Juozas; MERKYS, Vytautas; TAUTAVIČIUS, Adolfas. *Vilniaus miesto istorija nuo seniausių laikų iki Spalio revoliucijos*. Vilnius, 1968.
11. PUGAČIAUSKAS, Virgilijus. Vilniaus turgūs XVIII–XIX a. sandūroje, *Lietuvos didžioji kunigaikštystė XVIII amžiuje: miesto erdvė (mokslinių straipsnių rinkinys)*. Kaunas, 2007, p. 103–111.
12. RIEBER, Alfred. *Merchants and Entrepreneurs in Imperial Russia*. Chapel Hill (N.C.), 1982.
13. RIEBER, Alfred. *The Sedimentary Society, Between Tsar and People: Educated Society and the Quest for Public Identity in Late Imperial Russia*. Princeton, 1991, p. 358–370.
14. RUCKMAN, Ann. *The Moscow business elite: A social and cultural portrait of two generations, 1840–1905*. North Illinois, 1984.
15. TYLA, Antanas. Lietuvos pramonės buržuazijos formavimosi XIX a. antrojoje pusėje klausimu, *LTSR MAD, serija A*, t. 2(9), 1960, p. 105–117.
16. ŠALČIUS, Petras. *Lietuvos prekybos istorija*, Vilnius, 1998.
17. VĖBRA, Rimantas. *Lietuvių visuomenė XIX a. antrojoje pusėje*. Vilnius, 1990.
18. WORTMAN, Richard. Property Rights, Populism and Russian Political Culture, *Civil Rights in Imperial Russia*. Ed. by O. Crisp. Oxford, 1989.

19. АКСЕНОВ, А. Очерки уездного купечества XVIII века. Москва, 1993.
20. БАРЫШНИКОВ, Михаил. История делового мира. Москва, 1994.
21. БРЯНЦЕВ, М. Культура русского купечества (воспитание и образование): Диссертация докт. ист. наук. Брянск, 1999.
22. ГИНДИН, И. Русская буржуазия в период капитализма, ее развитие и особенности, История СССР. Москва, 1963.
23. История российского предпринимательства, т. 1–2. Москва, 2000.
24. ЛЕРНЕР, Лариса. Частная жизнь русского провинциального купечества в XIX веке (на примере Курской губернии): Диссертация канд. ист. наук. Курск, 2003.
25. МИРОНОВ, Борис. Социальная история Российской империи (XVIII – начало XIX века), т. 1, Санкт-Петербург, 1999.
26. СЕМЕНОВА, А. Национально-правовые традиции в менталитете купечества в период становления российского предпринимательства, Купечество России XV – первой половины XIX века. Москва, 1997.
27. РАЗГОН, В. Русское купечество в XVIII – первой половине XIX веков. Барнаул, 1999..

THE MERCHANTS OF VILNIUS IN 1800–1824

Aelita Ambrulevičiūtė

S u m m a r y

After the third partition of Polish-Lithuanian Commonwealth in 1795, the legislations of the Russian Empire came into effect in the heartland. The merchants of Vilnius, like all the merchants in the Russian Empire, were divided into three guilds according to the chosen business line, size of share capital and category of ransom bills. In order to form a financially strong group of big business loyal to tsar, tsarist government granted the merchants a “package” of social benefits. The benefits maintained social image of the merchants. However their social status, bound up with their professional trade activities, became dependent from the selection of economic domain and the size of share capital. Such system of payments suppressed the initiatives to register in the guild of merchants.

Probably because of the high cost of business and underdeveloped benefits system, people, who were potentially able to develop big businesses, preferred choosing a lower category of business instead. On the other hand, up until 1824, both city dwellers and countrymen had been able to take advantage of better economic conditions and compete with merchants, while paying lower taxes. Privileges, granted to these strata, added difficulties to the activities of merchants, who were paying higher taxes. In order to stimulate commercial activity of the merchants, the legislation enacted in 1824 compelled all strata to purchase business licences and pay corresponding taxes.

After the third partition of Polish-Lithuanian Commonwealth, a new generation of merchants was forming in Vilnius. With the changes in political situation, many new activity opportunities opened up for merchants, arriving from abroad, principal towns of Russia and Kingdom of Poland.

In 1800–1824, the stratum of Christian merchants was formed mainly by merchants, arriving from abroad and other cities of the Russian Empire. The local group of merchants was mostly represented by Jewish, who could not move due to the Pale of Settlement. That is why when the political situation after the year 1812 and economy in the third decade were stabilised, merchants adapted to the new social and legal environment, and a new group of Vilnius merchants (mainly consistent of Vilnius city-dwelling Jews and merchants from abroad and principal Russian cities) started developing and secured a footing in business.

Įteikta 2014 m. gegužės 26 d.

Priimta publikuoti 2014 m. birželio 11 d.